Neft amili və onunla əlaqədar qazanclar, imkanlar, fəsadlar

Sabit Bağırov,

İqtisadi və Siyasi Araşdırmalar Mərkəzi

Neft və Azərbaycan iqtisadiyyatı

- ÜDM-də neft sektorunun payı – 42,4 %
- Büdcə gəlirlərində neft sektorunun payı – 65 %
- Xarici ticarətdə neft sektorunun payı – 84%

AÇG: Neft hasilatının proqnozu

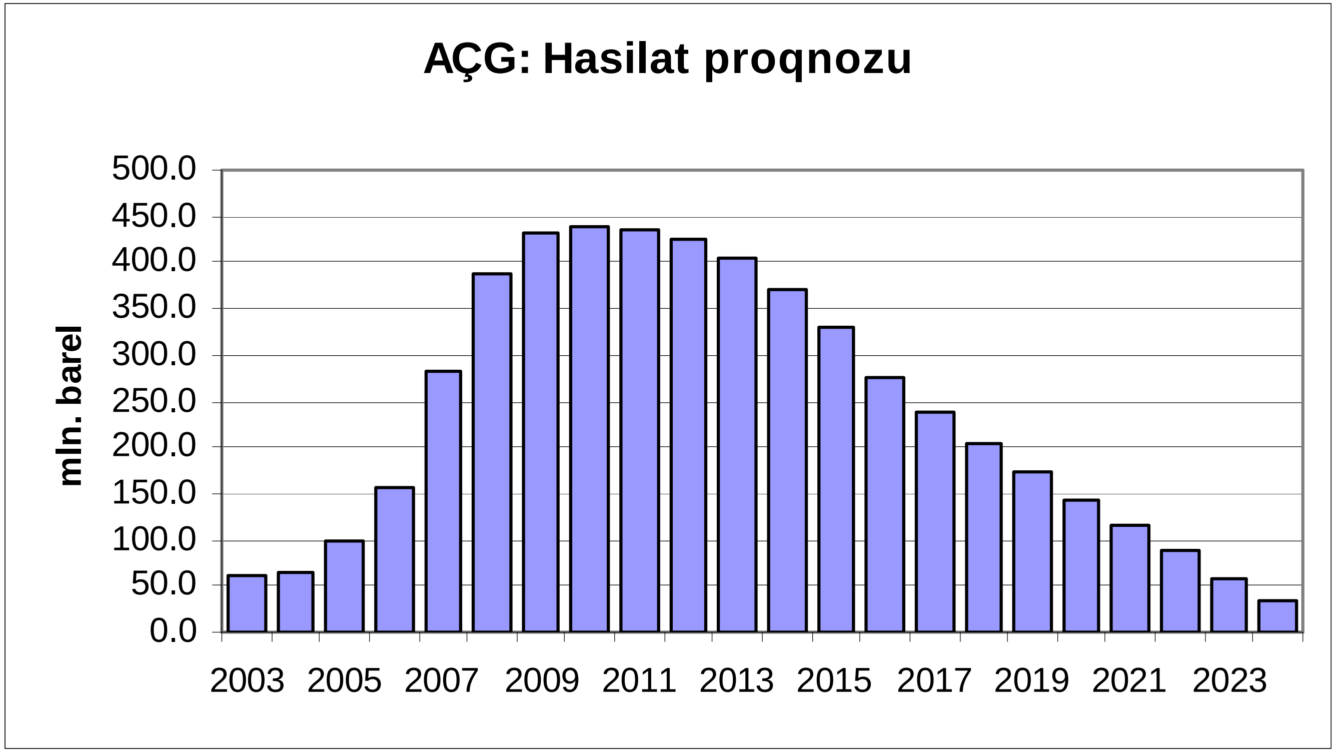

Neftdən faydalananlar:

- Дювлят Нефт Фонду (мянфяят нефти, bonusлар, акрщесабы юдянишляр, ижаря щаггы, transit tarifляри);
- Дювлят Бцдсяси (верэиляр);
- Social Мцдафия Fondy (cocial верэиляр);
- Дювлят мцяссисяляри (подрат ишляриндян мянфяят, сямт газы, исаря щаггы);
- Юзял мцяссисяляр (подрат ишляриндян мянфяят);
- Bankлар (ямялиййатлардан мянфяят);
- Вятяндашлар (ямяк щаггы, ижаря щаггы);

AÇG: Neft gəlirlərinin proqnozu

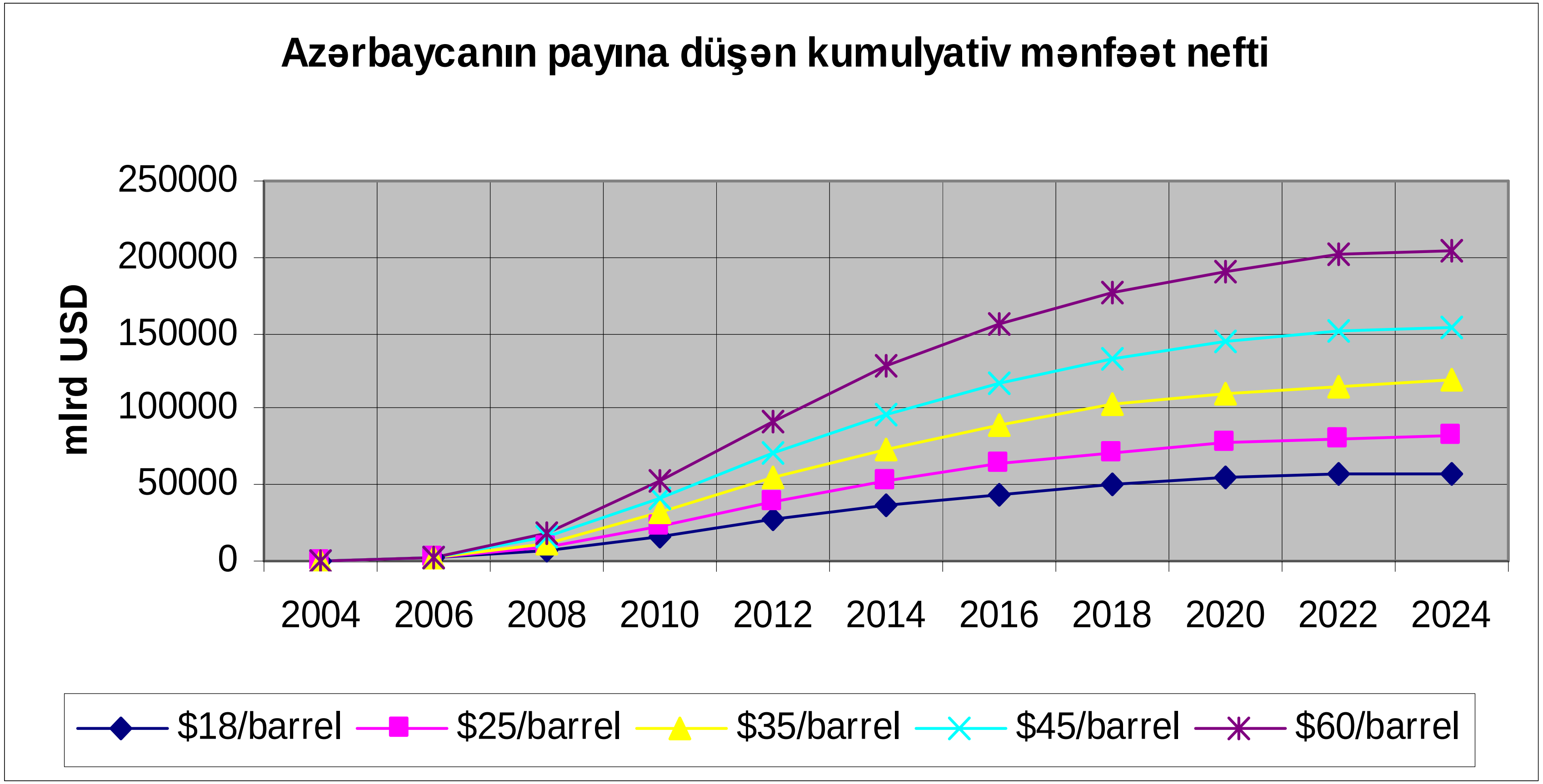

Gəlirlər hara xərclənə bilər?

Neft gəlirlərinin xərclənməsinə dair müvafiq hüquqi normalar 2004-cü ilin sentyabrında prezident fərmanı ilə təsdiqlənən “Neft və qaz gəlirlərinin idarə olunması üzrə uzunmüddətli strategiya”da öz əksini tapmışdır. Burada qeyd edilir ki, makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanılması şərtilə neft və qaz gəlirləri aşağıdakı əsas istiqamətlərə xərclənə bilər:

- qeyri-neft sektorunun, regionların, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı;
- infrastruktur sahələrin inkişafı:
- yoxsulluğun azaldılması və digər sosial problemlərin həlli;
- iqtisadiyyatın innovativ bazasının gücləndirilməsi;
- "insan kapitalı"nın inkişafı;
- ölkənin müdafiə qabiliyyətinin gücləndirilməsi;
- azad edilmiş ərazilərin və yaşamın bərpası.

NEFT FONDUNUN XƏRCLƏR PLANLARI, min manat

Xərc istiqamətləri	2002 mlrd. manat	2003	2004	2005	2006	2007
Qaçqın və məcburi köçkünlər	222.2	136417	90000	202000	110311	124161
Dövlət büdcəsinə transfert		500000	650000	750000	585000	585000
Oğuz-Qəbələ - Bakı su kəməri					90000	183620
Samur Abşeron suvarma sistemi					37000	76900
BTC	300	576000	89000	105000	38/ 110	
Dövlət Investisiya Şirkəti					90000	
ARDNF – nin öz xərcləri		5338	14696.2	15871	3976.7	7385.9
Cəmi	**522.2**	**1217755**	**843696.2**	**1072871**	**954287.7**	**977066.9**

“Ehtiyatların lənəti”

Зянэин нефт ещтийййатлары олан юлкялярин чохуна нефтдян ялдя етдикляри эялирляри вятяндашларын даща йахшы йашамаларына сярф етмяк нясиб олмайыб.

Азярбайсан Норвечин йохса Ниэерийанын йолуну тягиб едяъяк?

İTKİLƏRƏ İMKAN YARADAN RİSK AMİLLƏRİ:

– böyük gəlirlərin idarə edilməsində təcrübə azlığı;

– hökumətin fəaliyyətində hesabatlılığın və şəffaflığın hələ arzu olunan səviyyədə olmaması;

– şirkətlərin fəaliyyətində hesabatlılığın və şəffaflığın hələ arzu olunan səviyyədə olmaması;

– opponentlik institutlarının zəifliyi;

– maraqlar konflikti törədən HPBS-lərdəki ARDNŞ-nin ikimənalı statusu;

EITI (**E**xtractive **I**ndustry **T**ransparency **I**nitiative - Mədən Sənayesində Şəffaflıq Təşəbbüsü) 2002-ci ilin sentyabr ayında İohannesburg şəhərində keçirilmiş Davamlı İnkişaf üzrə Dünya Samitində Böyük Britaniyanın Baş Naziri Tony Bleyr tərəfindən irəli sürülmüşdür. Məqsəd təbii ehtiyatlarından son dərəcə asılı ölkələrin mədən sənayesində ödəmələr və gəlirlər üzərində şəffaflığın artırılmasıdır.

Şəffaflıq sahəsində beynəlxalq təşəbbüslər

- “Ödədiyini aşkarla” kampaniyası
- Mədən Sənayesində Şəffaflıq Təşəbbüsü (MSŞT)
- Beynəlxalq maliyyə qurumları (BVF, DB, AYİB)
- Beynəlxalq Şəffaflıq Təşkilatı (TI)
- Beynəlxalq təştilatların (BMT, İƏİT, BVF, DB, AŞ Nazirlər Komitəsi və s.) korrupsiya əleyhinə təşəbbüsləri
- Beynəlxalq Büdcə Layihəsi (IBP)
- Səkkizliyin qərarları
- Sair təşəbbüslər

Neft gəlirlərində şəffaflıq nədir?

- ictimaiyyətin və ümumiyyətlə hər bir vətəndaşın məlumatlılığıdır
- neft gəlirlərinin əldə olunması və onların istifadəsi proseslərinə ictimai nəzarətin təmin edilməsi

Şəffaflıq – yoxsulluğun azaldılması istiqamətində əhəmiyyətli sosial texnologiyadır

Mədən Sənayesində Şəffaflığın Artırılması Koalisiyası

Təsis tarixi: 13.05.04

Üzvlər: ictimai birliklər və fiziki şəxslər

Üzvlərin sayı:

- Koalisiya təsis edilən zaman – 32;
- Hazırda – 107 (İctimai birlikler - 94 ; Fiziki şəxs - 13);

Mədən Sənayesində Şəffaflığın Artırılması Koalisiyası

Məqsədlər:

- GƏLİRLƏRƏ İCTİMAİ NƏZARƏT;
- MAARİFLƏNDİRMƏ;
- VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİNİN İNKİŞAFI;
- MHŞT-də VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİNİN TƏMSİLÇİLİYİ.

Mədən Sənayesində Şəffaflığın Artırılması Koalisiyası

Koalisiya barədə ətraflı məlumatlar:

www.eiti-az.org

Koalisiyanın MHŞT-də iştirakı

1. MHŞT Azərbaycan versiyasının tətbiqə hazırlanmasında iştirak (2004-cü ildə başa çatıb);
2. MHŞT Azərbaycan versiyasının təkmilləşdirilməsi;
3. Auditorun seçimində iştirak;
4. Auditorun rəyinin müzakirəsində iştirak;
5. MHŞT hesabatlarına rəylərin verilməsi

Koalisiyasının əsas fəaliyyət istiqamətləri

1. Memorandum (24.11.04 tarixli) üzrə fəaliyyət;
2. vəkillik;
3. monitorinq;
4. maarifləndirmə;
5. təhlillər;
6. Koalisiyanın öz güc və bacarığının artırılması;
7. beynəlxalq əməkdaşlıq;

MHŞT ilə əlaqədar Koalisiyanın narahatlıqları

1. MHŞT gəlirlərin böyük qismini əhatə etsə də, bəzi gəlir növləri Təşəbbüs xaricində qalır
2. MHŞT neft gəlirləri ilə əlaqədar ictimaiyyəti maraqlandıra bilən sualların yalnız bir qisminə cavab verir

GƏLİR NÖVLƏRİ:

MHŞT hesabatında gəlirin əks olunması:

- Mənfəət nefti .... +
- Səmt qazı .... +
- Bonuslar .... +
- Akrhesabı ödənişlər .... +
- Podratçının ödədiyi vergilər .... +
- **Subpodratçıların ödədikləri vergilər ....** -
- **İcarə haqqı ....** -
- **Sosial vergilər ....** -
- **İşçilərin gəlir vergisi ....** -
- Tranzit Tarifləri .... +

İctimaiyyəti maraqlandıra bilən suallar:

1. nə qədər gəlir (müəyyən zamanda) əldə olunub?
2. gəlir növləri hansılardır və bu növlər üzrə nə qədər qazanılıb?
3. bu qədərmi qazanılmalı idi, yoxsa gəlirlər daha çox olmalı idi?
4. Azərbaycanın gəlirlərində şirkətlərin ayrılıqda payları nə qədərdir?
5. gəlirlər hansı ünvanlara yönəlir?
6. gəlirlər hara, nə üçün və hansı miqdarda xərclənir?
7. gəlirlərin xərclənməsi nə dərəcədə səmərəlidir?
8. gəlirlər qismən də olsa mənimsənilmir ki?
9. gəlirlər təbiətə vurulan zərbəni kompensasiya edirmi?
10. ayrı-ayrı kontraktlar üzrə gəlirlər nə qədərdir?

MHŞT bu suallardan yalnız birincisinə və qismən ikincisinə cavab verə bilir.

Ekspertləri maraqlandıra bilən suallar:

Suallar çoxdur !

MHŞT-nin təmin etmədiyi məlumatlar necə əldə oluna bilər?

1) MHŞT hesabatlarının təkmilləşdirilməsi ilə.

2) Dövlət orqanları və şirkətlərə sorğular yolu ilə. ("Məlumatın əldə edilməsi" haqqında yeni qanun buna imkanlar yaradır)

Neft gəlirləri ilə əlaqədar bəzi təkliflər:

1. Neft gəlirlərinin idarə edilməsinə dair yeni qanun qəbul edilməlidir;
2. Neft Fondunun Müşahidə şurasında ictimai birliklərin nümayəndəsi təmsil edilməlidir;
3. MHŞT hesabatları genişləndirilməlidir;
4. Neft gəlirlərinin xərclənməsinə dair hesabatlılıq sistemi yaradılmalıdır;

Yekun söz

Azərbaycanın MHŞT-dəki nailiyyətləri böyükdür. Lakin irəli getmək imkanları ve ehtiyacı da vardır. Koalisiya ümid edir ki, həm Azərbaycanda, həm də dünyada MHŞT-nin inkişafı ilə əlaqəli addımlar atılacaq.

DİQQƏTİNİZƏ GÖRƏ
TƏŞƏKKÜR EDİRƏM